

DESPRE TIPOLOGIA CETĂȚILOR DIN SUD-ESTUL UNGARIEI MEDIEVALE

Petre Munteanu - BEȘLIU

Operarea cu sisteme de ordonare a cetăților este o practică relativ frecventă în castelologie, demersurile teoretice fiind însă doar implicate. Situația este acută în istoriografia românească, insuficiența abordărilor teoretice afectând valoarea de ansamblu a studiilor istorice, greu de definit în ansamblul științelor sociale sau în relație cu studiile din Occident¹.

Abordarea subiectului tipologiei cetăților din sud-estul Ungariei medievale presupune o prealabilă clarificare a noțiunilor fundamentale (cetate, tipologie-clasificare), a sistemelor de referință cronologice și geografice. Noțiunea de cetate a fost definită la începutul secolului XX de Otto Piper în valoroase studii asupra cronologiei și morfologiei cetăților din spațiul germanic. Autorul raportează cetățile la genul proximal reședințelor (locuințelor) nobiliare. Diferența specifică este datorată caracterului de fortificație a construcțiilor numite "Einzelwohnsitze"².

Deschiderea teoretică a lui Piper a fost considerată suficientă cu toate că nu cuprindea decât cetățile dintr-o anumită zonă europeană și o anumită perioadă istorică: spațiul de limbă germană în cuprinsul evului mediu. Acumularea ulterioară de informații științifice și lărgirea orizontului spațial au permis nuanțarea definiției. Într-un dicționar de termeni de specialitate ce însoțește o sinteză asupra cetăților medievale din Austria, cetatea este definită astfel: "Wehrbau, ursprünglich Fluchtort, befestigte Fluchstätte, Siedlungszentrum"³.

În concepția structuralistă, cetatea a fost definită de Carl E. L. von Lorck în comparație cu castelele, castelele - cetate și fortificațiile moderne pornind de la elementele esențiale enunțate de Piper "wehrhafte ritterlichfürstlicher Einzelbau, der die Aufgabe hatte, ein sicheres Wohnen zu gewahren"⁴.

1. Dan A. Lăzărescu, *Științele istorice în perspectiva interdisciplinară*, în: *Interdisciplinaritatea în știința contemporană*, București, 1980, p. 217-228. Neașteptat pentru cititorul care s-ar fi așteptat să găsească în studiu modalități de cercetare istorică interdisciplinară, autorul inventariază evoluția istoriei ca știință. Posibilitățile (interesul) studiului s-au oprit acolo unde ar fi trebuit să înceapă subiectul înscris în titlu.

2. O. Piper, *Burgenkunde*, München, Leipzig, 1905, p. 3. Definiția cetății "mittelalterlichen befestigten Einzelwohnsitz eines Grundherrn".

3. G. Stenzel, *Österreiches Burgen*, Viena, 1989, p. 262.

4. Carl E. L. von Lock, *Einführung*, în: *Burgen und Schlösser*, Frankfurt, 1965, p. 11. Autorul înscrie cetățile în perioada secolelor VIII-XIV.

G. Binding, autorul capitolului introductiv despre cetăți din "Lexikon des Mittelelterns" consideră, la fel ca Otto Piper, cetatea drept o locuință fortificată. Atribute noi evidențiate de autor - folosirea permanentă sau temporară, de o persoană sau de o comunitate - largesc aria semantică și tind să includă în această categorie varietatea de tipuri cunoscute într-o perioadă și regiune ce depășesc evul mediu și spațiul occidental⁵.

Definiția cetăților, având în vedere totalitatea determinatelor morfo-funcționale și istorico - sociale este rezultatul ierarhizării atributelor. Dacă, de exemplu, considerăm trăsătura militară ca fiind fundamentală, cetatea se raportează, în primul rând la categoria fortificațiilor. Pentru anumite zone geografice considerate strategice, aceste raporturi sunt la fel de relevante ca și cele sociale iar clasificarea cetăților devine cuprinzătoare. Necesitatea definirii cetății într-o perspectivă structuralistă ne obligă să raportăm demersul, în primul rând la determinările morfo - funcționale.

Considerând cetățile artefacte (obiecte complex structurate), le putem supune proceselor cognitive cu o finalitate totalizatoare, integratoare.⁶ Clasificarea cetăților în funcție de atributele lor și relațiile dintre ele permite integrarea în sisteme coerente, ierarhizate, cu trăsături specifice oricărui sistem: omogenitatea, elementaritatea, minimalitatea, ordinalitatea, imanența etc⁷.

Chiar la nivelul stadiului cercetării începutului de secol XX, Otto Piper distinge mai multe categorii și subcategorii de cetăți (Höhenburgen, Wasserburgen, Höhlenburgen, Ausgehaueneburgen. Ganerbenburgen)⁸.

Numărul mare de cetăți și castele din Germania ce urmau a fi sintetic prezentate într-un volum publicat în 1965, a ridicat, cel puțin teoretic, problema criteriilor de clasificare. Carl E.L. Lock deosebește în studiul introductiv trei metode de grupare a cetăților și castelurilor după timpul când au fost ridicate, locul unde se află și o grupă după criterii obiective. Pentru a ajunge la grupe și criterii considerate "obiective", autorul menționează două căi. Prima cale este aceea a descoperirii prototipului prin conexiuni pe verticală, comparând sute de cetăți. Odată identificat prototipul se poate cunoaște întreaga categorie de monumente. Spre deosebire de prima cale, intuitiv-comparativă, a doua metodă este considerată rațională. Semnificația formelor, spune autorul, controlată de o gândire dirijată, ordonează factorii structurali invariabili realizându-se conexiuni la nivelul întregului.⁹

În abordarea teoretică a subiectului clasificării cetăților și castelurilor de către von Lock, este vădită influența teoriei structuralistă care face efortul de a desluși componentele esențiale ale obiectelor cercetate și relațiile dintre ele. Relațiile intime

5. Lexikon des Mittelalters, München, Zürich, 1990, p. 958. Definiția dată de Binding: "Die B. ist ein bewohnbarer Wehrbau der ein Person oder ein Gemeinschaft zu ihrem Schutz als ständigen oder zeitweiligen Wohnsitz errichtet" (mai departe, Lexikon ...).

6. P. Apostol, *Abordarea sistematică, interdisciplinaritatea dialectică și interdisciplinaritatea*, în: "Interdisciplinaritatea în știința contemporană", București, 1980, p. 17.

7. Despre direcțiile cercetării sistematice, a se vedea, A. Uemov, *Sistemele și cercetarea sistematică*, în: "Metoda cercetării sistematice", București, 1979, p. 89-90.

8. Autorul analizează în capitole deosebite diferitele grupuri de cetăți: Wasserburgen, Höhlen și ausgehauene Burgen, Ganerbenburgen: Piper, *op. cit.*, p. 495-505, 506-520, 521-534.

9. von Lock, *op. cit.* p. 10-11.

ce se stabilesc între structuri permit regruparea acestora, identitatea prototipului și a legităților ce guvernează evoluția.

Necesitatea sistematizării cantității mari de informații acumulate ulterior, noile metode de stocare computerizată au arătat limitele teoriilor structuraliste. Pe de altă parte, viziunea antropologizantă asupra evoluției societății a flexibilizat reperele teoretice.

Etapă importantă în analiza istorică, clasificarea pornește de la stabilirea atributelor pe baza observațiilor directe sau a celor mediate de aparate. Categoriile principale de atribute pe baza cărora se realizează divizarea în grupuri mai mici sunt determinate de forma, stilul și tehnica de prelucrare a obiectelor¹⁰.

În funcție de obiectivele propuse, cercetătorul evaluează clasele de atribute, relațiile dintre ele și realizează clasificarea. Ea poate fi **taxonomică** (divizarea se bazează "pe statutul de alternativă" al obiectelor) și **paradigmatică** în cazul în care sunt luate în calcul toate atributele¹¹.

Sistematizarea pe baza unor atribute ce definesc tipurile și deosebirile dintre ele numite împreună **modes**, limitează subiectivismul și integrează cercetarea în sistemul științelor ale căror rezultate pot fi verificate.

Obiectivele respective ale subiectului au determinat fixarea unor limite cronologice generale: 1. limită inclusivă, secolele XI-XII, perioada în care se pot încadra cetățile de pământ din Transilvania; 2. limită exclusivă, secolele XVI-XVII, timp în care locul cetăților - spații de locuit este luat de fortificațiile moderne, spații special amenajate pentru apărarea unei zone locuibile.

Nici alegerea unui anumit spațiu geografic nu a fost aleatorie. Zona de sud-est a Ungariei medievale, încadrată în teritoriul Transilvaniei a avut o importanță strategică regională și, prin implicațiile politice, continentală. Spațiul dominat de Munții Carpați și rețeaua hidrografică de la nord a constituit cadrul natural favorabil amplasării unei rețele de cetăți ce vor evolua nu numai cronologic ci și tipografic.

MODALITĂȚI DE PREZENTARE/SISTEMATIZARE A CETĂȚILOR MEDIEVALE

A. ISTORIOGRAFIA DIN ROMÂNIA DESPRE CLASIFICAREA CETĂȚILOR MEDIEVALE

Pentru a avea o imagine generală, relevantă asupra preocupărilor de sistematizare a cunoștințelor despre cetățile medievale din Transilvania, punct de pornire în abordarea temei propuse, vom face referiri la ansamblul studiilor despre cetățile medievale. Încercând să legăm studiul produs de cercetarea modernă, amintim repertoriile cetăților medievale, ca o primă etapă a efortului istoric. Chiar dacă nu există nici un studiu exclusiv despre tipologia cetăților medievale iar subiectul devine, în lipsa unei prealabile abordări teoretice și practice, dificil de susținut, avem posibilitatea de a face referiri

10. R. J. Sharare, W. Ashmore, *Archaeology*, Mayfield Publishing Company, 1987, p. 247.

11. Sharer, Ashmore, *op. cit.* p. 250.

bibliografice datorită unor contribuții substanțiale ce aparțin, în mare măsură, școlii istoriografice de la Cluj.

Kurt Horedt este considerat fondatorul studiilor moderne despre cetățile medievale din Transilvania. Clasificarea cetăților are la bază, pornind de la tradiția secolului trecut, criteriul geografic. Așezarea de-a lungul Carpaților și relațiile fortificațiilor cu factorii politici îl determină pe autor să identifice o grupă a "cetăților de graniță".¹²

Propunându-și să reliefeze importanța istorică a cetăților din secolele IX-XI, Mircea Rusu împarte cetățile datate în acea perioadă în trei categorii: cetăți de pământ cu unul sau mai multe valuri, cetăți cu palisadă din lemn și cetăți din piatră. Observațiile obținute pe cale arheologică i-au permis istoricului să particularizeze trăsături formale și tehnologice. Demersul nu este finalizat, astfel că elementul geografic apare supraevaluat. Din această perspectivă, cetățile de formă patrulateră, așezate pe luncile unor râuri sunt considerate excepție la cele aflate pe terasele înalte¹³. Al doilea tip, după părerea autorului, constă *"dintr-o palisadă complexă, construită într-o tehnică specială."*¹⁴ Cetățile din piatră de la Slon și Moldovenești sunt considerate ca făcând parte dintr-un "grup aparte". Sesizând însă inconsecvența delimitărilor categoriale, autorul afirmă: *"în funcție de aceste condiții specifice fiecărui caz în parte, începea construcția fortificației propriu-zise, respectându-se anumite criterii generale care dau în ansamblu trăsături globale specifice"*¹⁵. Aceste trăsături sunt, după părerea autorului, determinate de poziția geografică și de materialul de construcție.

În ansamblul monografiei despre monumentele medievale din Țările Române redactată de Virgil Vătășianu, cetățile ocupă un spațiu important dar analiza istorică rămâne tributară atât informației cât și concepției sociologizante.¹⁶

Strădania cercetării cetăților medievale din Transilvania este continuată de Adrian Andrei Rusu. Pornind de la un teritoriu geografic restrâns la județul Sălaj, autorul folosește un sistem de clasificare general, delimitând două tipuri de cetăți: cetățile de tip castrens care au un *"caracter țărănesc"* fiind locuri de refugiu pentru populațiile ce alcătuiau formațiuni prestatale românești și cetatea construită de nobili, donjonul cu semnificație socială.¹⁷ Criteriul predominant de clasificare al cetăților pornind de la informațiile din documente de arhivă și observațiile din teren, în funcție de obiectivul cercetării, rămâne cel social-politic.

O documentară scriere istorică a aceluiași autor se referă la donjoanele din Transilvania. Observațiile asupra formelor îi permit autorului să deslușească atribute

12. K. Horedt, Zur siebenbürgischen Burgenforschung, în: "Südost Forschungen", 6, 1941, p. 582 și urm. (mai departe, Horedt, Zur sieb...). De fapt categoria cetăților de graniță o întâlnim, mai devreme, la Kövay László, *Erdelyi Epiteszeti Emlekei*, Cluj, 1866, p. 129 și urm.

13. M. Rusu, *Cetățile transilvănene din sec. IX-XI și importanța lor istorică*, în: "Ziridava", X, 1978, p. 161-162.

14. Ibidem, p. 162.

15. Ibidem, p. 167.

16. V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în Țările Române*, București, 1959, p. 17: *"Dar, alături de aceste cetăți comunale, vom vedea că încep să apară primele castele feudale, cuiburi ale politicii de oprire..."*.

17. A. A. Rusu, *Considerații istorice asupra cetăților medievale timpurii din județul Sălaj*, în: "Acta MP", II, 1978, p. 89, 95.

formale și tehnologice, deosebiri în planimetria și volumetria monumentelor. Analiza istorică fiind finalizată, autorul își exprimă rezerva față de posibilitățile unei tipologii *"pentru că șirul nu se înmănunchează cu suficientă fermitate"*¹⁸.

În introducerea la bibliografia fortificațiilor din Transilvania și Banat, Adrian Andrei Rusu evidențiază mai multe criterii de grupare a fortificațiilor în funcție de *tehnică* (pământ și lemn, piatră...), *modalitate de construcție* (cu sau fără turnuri, cu mai multe incinte), *poziție* (de mare înălțime, din zone mlăștinoase etc.), *regim de proprietate* (regale, voievodale...), *funcționalitate*, (centre rezidențiale feudale, de graniță, de refugiu)¹⁹.

O recentă apariție editorială despre bisericile fortificate din Transilvania, monumentală prin dimensiune, cuprinde în introducere un subcapitol despre clasificarea monumentelor studiate. Autorul ia în discuție doar binecunoscuta clasificare a bisericilor după stil în romanice și gotice, ignorând elementele de fortificare²⁰. Rămâne să apreciem doar categoriile deja cunoscute în literatura de specialitate: biserici ce au încorporat în volumetria lor elemente de apărare și acelea înconjurate de ziduri de apărare²¹.

Titlul cărții lui O. Velescu despre cetățile din Transilvania este dictat de aceea orientare ideologică care a impus analize unilaterale socio-economice. În marea și generoasă "supra-categorie" a cetăților țărănești, autorul distinge mai multe grupe: cetăți de pământ, grupul de cetăți de la vest de Sibiu, de plan elipsoidal, cetățile din zona Sebeș - Alba, cetățile secuiești și cele de tipul bisericilor fortificate²². Absolutizarea factorului social îl determină pe autor să emită afirmații greu de acceptat despre raporturile cronologice între cetățile din pământ și cele din piatră, materialul arheologic fiind, după cunoștința autorului, identic în ambele cazuri²³.

Sintezele istorice obligă clasificarea mulțimilor, Teodor Octavian Gheorghiu identificând în volumul despre arhitectura medievală de apărare din România două tipuri de cetăți ce evoluează sincron. Cetatea de înălțime se dezvoltă, după părerea autorului, prin incinte concentrice sau adiacente, în spirală²⁴. Al doilea tip este *"cetatea de apă"* sau *"cetatea de șes"* cu o planimetrie regulată exemple fiind castelele de la Făgăraș, Cetatea de Baltă, Timișoara, Lipova²⁵.

Studiul cetăților din Crișana îi permite lui Alexandru Avram să deosebească două tipuri de fortificații: donjoanele sau turnurile-locuință și cetățile cu turnuri

18. A. A. Rusu, *Donjoanele din Transilvania* în: "Acta MN", XVII, 1980, P. 193.

19. A. A. Rusu, *Bibliografia fortificațiilor medievale și premoderne din Transilvania și Banat, Reșița*, 1996, p. 5.

20. H. Fabini, *Atlas der Siebenbürgische - sächsischen Kirchenburgen und Dorfkirche*, I, Sibiu, 1998, p. XVI.

21. H. Hinz, *Wehrkirchen und Burgenbau*, în: "Chateau Gaillard", IX-X, 1982, p. 119.

22. O. Velescu, *Cetățile țărănești din sudul Transilvaniei*, București, 1964, p. 17.

23. Ibidem, p. 20.

24. Th. O. Gheorghiu, *Arhitectura medievală de apărare din România*, București, 1985, p. 72-73.

25. Ibidem, p. 74.

interioare²⁶. Analiza pe baza unor determinări sociale conduce la gruparea cetăților în regale, episcopale și nobiliare²⁷.

Clasificarea cetăților din punct de vedere "arhitectural" în *castrense* și *cetăți colective* o regăsim în monografia fortificațiilor medievale de piatră din secolele XIII-XIV din sud-vestul Transilvaniei semnată de Gheorghe Anghel. Autorul afirmă că cetățile de tip castral sunt de dimensiuni reduse și au fost citorite de o autoritate centrală sau locală. El descoperă apoi "*un nou tip de fortificație, turnul-locuință de graniță, de dimensiuni mari, cu planul circular... înzestrate cu puternice guri de foc...*"²⁸. Ceea ce Gheorghe Anghel a numit la început grupul *cetăților colective*, cuprinde tipurile "orșenești și țărănești, cu variantele lor reprezentative"²⁹.

Relația ambiguă între categorii (fortificații) și tipuri categoriale este reliefată de afirmația după care în sud-vestul Transilvaniei "*întâlnim mai puține biserici fortificate și, respectiv, puține tipuri*", dar "*predomină tipurile simple cu o singură curtină în jurul edificiului religios*"³⁰. O categorie aparte este reprezentată de *curțile nobiliare*³¹.

În categoria construcțiilor cu caracter militar, creație a societății secolelor XIV-XV, Grigore Ionescu a delimitat trei grupe: *castele feudale, incinte fortificate de orașe și cetăți de refugiu*³².

B. SINTEZE DESPRE CETĂȚILE DIN EUROPA CENTRALĂ ȘI VESTICĂ; MODALITĂȚI DE CLASIFICARE

Sinteza lui Otto Piper despre cetățile din occidentul Europei este considerată piatra de temelie a cercetării moderne. Fără a avea intenția clasificării taxonomice (ideea sistematizării obiectelor potrivit atributelor și relațiilor între ele a fost preluată mai târziu de istorici decât de naturaliști), autorul a considerat că fortificarea cetăților a fost determinată atât de condițiile naturale cât și de măiestria constructorilor.³³

Această clasificare ce pornește de la factorii geografici și implică meșteșugul constructorilor în adaptarea sistemelor de apărare la perfecționarea armelor de foc, complicând planul fortificației, este utilă analizei istorice ce-și propune asamblarea informațiilor în structuri socio-culturale sau răspunsul la întrebări legate de apartenența și cronologia lor.

Considerăm sinteza lui Gerő Laszlo despre cetățile din Ungaria medievală importantă nu numai din perspectiva evaluării teoretice a studiului cetăților. Lucrarea

26. Al. Avram, *Fortificații medievale din Crișana*, în: "Biharea", I, Oradea, 1973, p. 175, 219.

27. *Ibidem*, op. cit. p. 217.

28. Gh. Anghel, *Fortificații medievale din piatră din secolele XIII-XVI*, Cluj-Napoca, 1986, p. 39 (mai departe, Anghel Fortificații...).

29. *Ibidem*, p. 40.

30. *Ibidem*, p. 41.

31. *Ibidem*, p. 42.

32. Gr. Ionescu, *Arhitectura pe teritoriul României de-a lungul veacurilor*, București, 1982, p. 190. Există și alte studii care fac referiri la tipurile de cetăți medievale. Amintim apoi contribuția lui Titus N. Hașdeu despre tipologia castelilor din Transilvania: *Considerații privind evoluția tipului de castel în Transilvania până în secolul al XV-lea*, în "Cumidava", XIII/ 2, 1983, p. 51-55.

33. Piper, op. cit., p. 4.

istorică amintită conține un model de clasificare a cetăților din Ungaria medievală incluzând Transilvania. Gerő Laszlo adoptă metoda cronologică de prezentare a fortificațiilor, la început cele din pământ urmate de acelea din material durabil. Autorul diferențiază "turnurile-locuință" de "turnurile vechi" (őregtorny), ultimele fiind construcții de dimensiuni mai mici, destinate pazei.³⁴

Cetățile sunt clasificate după formă (cu planul alungit, neregulat sau regulat) iar după poziția turnurilor în raport cu zidul de incintă în tipuri succesive cu turnuri interioare și turnuri exterioare.³⁵ Relația între determinările formale și cele cronologice nu funcționează, cel puțin în cazul fortificațiilor din sudul Transilvaniei, date ca și de Otto Piper la începutul colonizării săsești.³⁶

Volumele recente despre cetăți sunt dictate, în multe cazuri, de interese editoriale, analiza teoretică fiind doar implicată. Prezentarea cetăților din Austria datorată lui Gerhard Stenzel are ca punct de pornire criteriul geografic. În studiul introductiv autorul prezintă turnurile - locuință, bisericile fortificate, reședințele nobiliare,³⁷ orașele fortificate, castelele orășenești³⁸, toate aparținând categoriei fortificațiilor medievale.

Dobroslav Libal sintetizează informațiile despre cetățile din Europa, cu deosebire cele din partea centrală, având în vedere în primul rând criteriul cronologic. În limitele cronologice bine stabilite (secolele X-XI, perioadă condiderată începutul arhitecturii de apărare, prima jumătate a secolului XII și a doua jumătate a aceluiași secol, secolele XIII, XIV), autorul descrie cetățile considerate reprezentative și mediul socio-politic ce le-a generat³⁹. Interesul nostru pentru evoluția fortificațiilor se oprește la secolul al XV-lea, perioadă de maturizare a arhitecturii militare moderne⁴⁰.

Sinteza lui John R. Renyon despre fortificațiile medievale din Anglia este un studiu modern care pune în evidență discuțiile actuale despre terminologia și tipologia cetăților. Autorul subliniază diferența dintre *motte* și *ringswork*, două noțiuni de cuprindere diferită. În același timp el este conștient că stabilirea delimitărilor tipologice și a atributelor nu acoperă realitatea complexă ce a generat fortificațiile medievale⁴¹.

În evoluția cronologică și tipologică a fortificațiilor autorul distinge mai multe etape. Turnului simplu așezat pe un *motte* îi succede fortificația numită "bailey" cea presupus fortificarea turnului cu o palisadă complexă, fortificația numită "keep", replica din piatră a turnului-locuință de pe "motte"⁴².

C. CLASIFICAREA CETĂȚILOR MEDIEVALE DIN SUD-ESTUL UNGARIEI

Evidențierea unor grupe / tipuri de cetăți în studii de castelologie apărute în țară și spațiul cultural occidental a avut roul de a contura problematica actuală diversă și

34. L. Gerő, *Magyarorszagi varepiteszet*, Budapesta, 1955, p. 51. (mai departe, Gerő, *Magyarorszagi...*). În introducerea la o lucrare mai recentă de popularizare, autorul a reluat problema tipologizării cetăților (L. Gerő, *Varainak*, în *Releő magyar varok*, Budapesta, 1977, p. 5-14.

35. *Ibidem*... p. 237 și urm. cetățile cu turnuri interioare sunt date până la sfârșitul secolului al XIV-lea.

36. *Ibidem*, p. 214.

37. Stenzel, *op. cit.*, p. 37

38. *Ibidem*, p. 51-55.

39. D. Libal, *Burgen und Festungen in Europa*, 1993, p. 13-18 (începutul arhitecturii militare), p. 19-24 (prima jumătate a secolului XII), p. 25-40 (a doua jumătate a aceluiași secol).

40. *Ibidem*, *op. cit.*, p. 41-82.

41. J. Renyon, *Medieval fortifications*, Oxford, 1982, p. 5.

42. *Ibidem*, p. 9 și urm.

uneori divergentă. Chiar dacă evaluările istorice menționate pleacă de la informații obiective, concluziile poartă amprenta diversității uneori contradictorii. Starea aparent confuză rezultată de trecerea în revistă a cvasi-majorității studiilor generale despre cetățile medievale din Transilvania și a unor lucrări importante din istoriografia occidentală face necesară discuția asupra ansamblului problematicei.

Prima dificultate în abordarea subiectului tipologiei cetăților se datorează configurației unor fortificații, din piatră sau pământ a căror perimetru este delimitat nu numai de elementele cunoscute de apărare (șanț, val, zid) ci și de forme naturale ce favorizează apărarea, îndeosebi pantele accentuate. Dificultatea conturării planului împiedică includerea lor în sistemele de clasificare cunoscute⁴³. Analiza va include, așadar, doar incintele din pământ sau zidărie cu un contur clar și elemente specifice de apărare.

O altă dificultate a grupării cetăților rezidă din modul de interpretare a relației dintre zidurile de incintă și amenajările interioare. O simplă adosare a două structuri de ziduri nu înseamnă o neapărată plasare a lor în etape, faze, diferite de construcție, implicând un interval mare de timp și o intervenție ulterioară importantă în structura fortificației.

Recunoscând caracterul occidental al culturii materiale din evul mediu transilvănean apare necesitatea adoptării unei terminologii echivalente, adecvate acelor forme culturale. Exemplul grupării fortificațiilor din România după modelul celor occidentale în "fortificații de înălțime" și "de apă" este ilustrativ pentru afirmația de mai sus, sensul termenilor fiind ambiguu. Perifraza explicativă (cetăți așezate pe marginea apelor sau pe înălțimi) ar permite eliminarea neclarităților.

Dificultatea traducerii unor termeni străini este la fel de mare în cazul operării cu grupe / subdiviziuni determinate de așezarea în teren. Așa-numitele "cetăți de înălțime" sunt divizate în Gipfel - Kamm-, Sporn-Hangburgen în lexiconul despre evul mediu⁴⁴ și în Gipfel sau Tal-, Hang-, Sporn- sau Zungenburgen în volumul despre cetățile din Austria⁴⁵. Intenția precizării locului de amplasare a cetății în funcție de un element natural a dus la apariția unor diviziuni a căror utilizare devine greoaie, irelevantă într-un studiu de maximă generalitate care își propune să deslușească trăsăturile esențiale, categorială. Pe de altă parte, identificarea formei de relief este importantă în cazul analizei istorice a unor construcții cu caracter strategic, așezate pe înălțimi, fie că sunt culmi de dealuri, piscuri de munte, pe malul unor râuri, golfuri sau lacuri.

Dacă clasificarea după criterii geografice are o relevanță doar implicată de utilizarea factorilor naturali pentru observare și apărare, criteriul social este important datorită relațiilor bine structurate între membrii societății feudale. În acest caz,

43. ... a se vedea, între altele, fortificațiile de la Orlat (Th. Năgler, *Cetățile feudale de la Orlat și continuitatea românilor în sudul Transilvaniei*, în "Muzeul Brukenthal. Studii și Comunicări", (mai departe studii ...) 20, 1977, planșa 1, mai departe, Năgler, *Orlat...*), Praid, Odorheiu Secuiesc, Racu, Ciceu, Bicsad-două fortificații (Benkő Elek, *Kelet-Erdely "kora"* în "Castrum Bene", I. 1989 p. 77, fig. 2, c; p. 78, fig. 3, a, c, d; p. 79, fig. 4, d, c-); Comana (V. Eskenasy, *O nouă fortificație românească în Țara Făgărașului - cetatea Comanei (XIII-XIV)* în "Revista Muzeelor și Monumentelor", seria "Monumente istorice și de Artă", 1, 1981, p. 34-44 Ungro (R. Popa, R. Ștefănescu, *Șantierul arheologic Ungro, jud. Brașov*, în "Materiale și Cercetări Arheologice", XIV, 1980, P. 493-50.

44. Lexikon., p. 958;

45. Stenzel, op. cit., p. 263.

dificultățile adaptării terminologiei se datorează în aceeași măsură dificultăților lingvistice inerente folosirii unor limbi cu structură diferită, unor interpretări unilaterale a realităților trecute. Folosirea categoriilor de cetăți țărănești și nobiliare ilustrând antagonismul social era considerată suficientă pentru analiza istorică dialectică.

Pentru ansamblul care caută determinări obiective, gruparea în cetăți ale regelui, împăratului, marii nobilimi, nobilimii cu funcții este relevantă doar în relație cu atribute obiective, materiale (forma, materialul de construcție) sau de structură mentală. Puterea politică și financiară a unor categorii sociale poate influența volumetria sau planimetria unor fortificații folosite ca reședință. Consecințele acțiunii acestora asupra trăsăturilor esențiale ale structurilor de bază și proceselor sociale generale sunt însă puțin semnificative. Mărimea unei cetăți, forma și complexitatea sistemului de apărare au rezultat dintr-un complex de determinări între care cele sociale au avut un rol important, dar nu au fost unice.

Un alt neajuns ce poate influența negativ strădania tipologizării este acela al stadiului actual, dificil de precizat, al cercetării cetăților. Fără a încheia etapa inventariierilor cartografice, a cercetărilor arheologice de teren prin care reconstituim planul cetăților, este dificil să trecem la etapa clasificărilor, noile subtipuri descoperite putând influența demersul teoretic.

Preluarea necritică a unor informații bibliografice, lipsa de precizie, afectează sintezele istorice, baza studiilor teoretice. În sinteza datorată lui Th. O. Gheorghiu este pomenită cetatea de la Hațeg datată, în secolele X-XII⁴⁶. Contrariază informația despre datarea cu precizie a cetăților de la Lotru și Tălmaci într-o perioadă de început în evoluția fortificațiilor din piatră⁴⁷. Informații greu de controlat găsim cu regret în alte câteva studii generale⁴⁸.

Considerând cetățile drept artefacte, se pot utiliza criteriile de clasificare mijlocită din cercetarea modernă, antropologică. După o primă clasificare plecând de la formă, caracteristici stilistice și tehnologice grupurile stabilite se pot asambla în structuri superioare sociale. Astfel punem de acord tipologia considerată clasică, bazată pe determinări cronologice, geografice și sociale și aceea modernă care încearcă să excludă criteriile subiective și ordinea artificială.

Criteriul formei generale a planului ne permite să adoptăm clasificarea în cetăți de plan longitudinal și central. Primul tip cuprinde cetățile ovale, ce se dezvoltă de-a lungul unei axe și cele rectangulare, disproporția între lungime și lățime conferind trăsătura definitorie. Divizarea propusă diferențiază forma cetăților de pământ și din piatră, ultimele au la bază segmente de linii, în timp ce primele pot căpăta de la început un traseu circular⁴⁹. Din această perspectivă, afirmația istoricului Gheorghe

46. Gheorghiu, op. cit. p. 39.

47. Ibidem, p. 42.

48. Gh. Anghel, *Kőzepkori Varak Erdélyben*, București, 1973, p. 12 (mai departe, Anghel, *Kőzepkori...*) planuri și informații despre unele cetăți de pământ au fost preluate de autor, pe cale orală de la Kurt Horedt. Cetatea de la Biertan nu poate fi identificată în teren (K. Horedt, Contribuții la istoria Transilvaniei în secolele IV-XIII, București, 1958, p. 121, p. 121, fig. 23. Atribuirea cetății de la Avrig fortificațiilor din piatră este, de asemenea îndoielnică (K. Horedt, *Südsiebenbürgische Grenzburgen*, în "Siebenbürgische Vierteljahrschrift", 1, 1941, p. 17-18, (mai departe, Horedt, *Südsieb*).

49. Sondarea fundațiilor cetății de la Cislădie-Sadu ne-a arătat că închiderea planului a fost realizată din segmente de drepte. În elevație, colțurile au fost rotunjite. cf. P. Munteanu Beșliu, *Cetatea medievală de la Sadu*, în: "Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice", 1995, (în curs de apariție), mai departe, Beșliu, Sadu

Anghel despre o "tehnică arhaică de construcție" ce se regăsește la Săsciori, Sebeșel și Deva trebuie amendată⁵⁰.

Potrivit clasificării lui G. Binding cetățile de plan longitudinal (axial) se grupează, în cetăți cu unghiuri drepte, cu mai multe unghiuri ovale, cu zid de protecție (schildmauer), în formă de cruce, cu mai multe părți (mehrgliedrige) dar fără turn-locuință, și "abschinitzburgen"⁵¹.

La unele cetăți (de exemplu cetățile de la Sadu - Cîsnădie, Rășinari, probabil Gârbova - Jina, necercetată arheologic), traseul fundației a urmărit unghiuri drepte dar planul nu este un dreptunghi perfect. Singura cetate a cărui plan se poate încadra într-un plan pătrat este aceea de la Stremț, terenul plat favorizând realizarea formei.⁵² În cele mai multe cazuri însă, cetățile din zona studiată au planul neregulat, format din mai multe laturi, un plan oval sau un plan ce rezultă din îmbinarea laturilor drepte cu arcele de cerc.

Potrivit clasificării lui G. Binding deja citată, cetățile cu plan axial au fost înzestrate cu unul, două sau mai multe turnuri așezate frontal sau în flancuri. În estul Transilvaniei marea majoritate a cetăților ovale și elipsoidale nu au turnuri: Vârșag, Sândomnic, Jigodin, Olteni, Săciova⁵³. Situația este asemănătoare în cazul unor cetăți din sudul și centrul Transilvaniei: Ghindari, Gheorghieni,⁵⁴ Avrig,⁵⁵ Laz⁵⁶ Pianul de Jos⁵⁷ Bartolomeu⁵⁸. Incinta unor cetăți cu planul longitudinal din sudul aceleiași regiuni nu a fost înzestrată cu turnuri de incintă: Sadu-Cîsnădie,⁵⁹ Orlat,⁶⁰ Gârbova-Jina⁶¹, Vurpăr, Piatra Craivii⁶².

O singură cetate a fost prevăzută cu trei turnuri de apărare: Tabla Buții (Slon)⁶³. Planul cetății de la Codlea, insuficient de clar, pare a fi marcat de prezența mai multor turnuri exterioare.⁶⁴ Cele mai multe cetăți au avut un singur turn de apărare, fie de

50. Anghel, *Fortificații...* p. 158.

51. *Lexikon...* p. 958-959.

52. Anghel, *Fortificații...* p. 172, fig. 25: Gheorghiu, *op. cit.*, p. 73.

53. Benkő, *op. cit.* p. 77, fig. 2, b; p. 78, fig. 3, b, p. 79, fig. 4, a, p. 80, fig. 5, ab.

54. Szekely Zoltan, Săpăturile executate de muzeul din Sf. Gheorghe (1959-1966) în: *Materiale și Cercetări Arheologice* IX, 1970, p. 302-304. Planul cetății de la Porumbeni la Gheorghiu, *op. cit.* p. 26. Este discutabilă datarea fortificației menționate de Gheorghiu în evul mediu. De altfel informațiile, furnizate de Sz. Zoltan necesită verificări în teren.

55. Horedt, *Südsiebel...* p. 18, fig. 1.

56. I. Berciu, *Descoperiri din epoca feudală în raionul Alba Iulia*, în: "Materiale și Cercetări Arheologice", 4, 1957, p. 341. Planurile cetăților menționate de I. Berciu nu au fost verificate. Planul cetății de la Laz apare și la Anghel, *Közepkori...* p. 11.

57. *Ibidem*, *op. cit.*, p. 343.

58. Vătășianu, *op. cit.*, p. 278, fig. 243.

59. Beșliu, *Sadu...* În lucrările mai vechi numele cetății a fost legat de Cîsnădie dar astăzi cetatea se află pe teritoriul comunei Sadu.

60. Năgler, *Orlat...* 77, p. 62-63 și planșa a XI-a.

61. Anghel, *Fortificații...* p. 121-123, fig. 13.

62. *Ibidem*, fig. 31, p. 194-196 și fig. 19, p. 151-153 (Piatra Craivii).

63. Gheorghiu, *op. cit.*, p. 53.

64. *Ibidem*, p. 52.

flancare Eremitu, Vârșag (?)⁶⁵, Rășinari⁶⁶, Hunedoara⁶⁷, Breaza⁶⁸, fie așezat frontal (Săsciori⁶⁹, Piatra Craivii⁷⁰. Două turnuri posedă cetatea de la Deva ⁷¹) (un turn de flancare și unul frontal) și aceea de la Feldioara⁷², ambele fiind așezate în flancuri). Numai cetatea de la Stremț, de plan pătrat, a fost echipată cu patru turnuri.

Un turn interior, semicircular se află, potrivit planului publicat de Gh. Anghel, în colțul estic al cetății din satul Gârbova. Cetatea de la Rășinari a fost prevăzută cu un turn semicircular, exterior, în extremitatea elipsei iar cetatea de la Sibiel cu un turn circular ce încalcă zidul.⁷³

Turnuri rectangulare, interioare se regăsesc în planurile cetăților de la Săsciori, Tălmăciu, zidurile ultimului fiind sprijinite de contraforturi. Cetățile de la Vurpăr, Tabla Buții-Slon, Feldioara au fost prevăzute cu turnuri rectangulare exterioare.

Câteva cetăți sunt formate din ziduri de incintă ce s-au dezvoltat în jurul unui turn-locuință. Este cazul celor din Țara Hațegului (Mălăiești, Răchitova, Subcetate, Colț)⁷⁴, a fortificației "Turnul - Roșu" (Boița), Călnic⁷⁵, Cetatea de Baltă⁷⁶. Turnul circular de la Crivadia⁷⁷ nu a fost, probabil protejat de val de pământ iar acela de la Boița ("Turnul Spart") se afla pe traseul unui zid de baraj a Defileului Oltului.

Un criteriu de clasificare ce pune în evidență complexitatea și puterea cetăților este modul de amenajare al porților. Deosebim porți de intrare simple sau intrări prevăzute cu turnuri de apărare. Cetățile de la Stremț, Săsciori, Călnic, Codlea, Vurpăr au fost prevăzute cu un turn simplu de apărare a porții. Sisteme complicate de apărare a intrării se remarcă în planurile cetăților de la Deva, Feldioara, Gârbova, Râșnov^{77a}.

65. E. Benkő, *op. cit.* p. 77, fig. 2.a, b.

66. Cercetări efectuate de Th. Năgler și Petre Beșliu, în curs de publicare.

67. Vătășianu, *op.cit.*, p. 41, fig. 4.

68. Th. Năgler, *Cercetările din cetatea de la Breaza, (Făgăraș)*, în: "Studii...", 14, 1969, p. 93 și urm., pl. 1.

69. Anghel, *Fortificații...* p. 157, fig. 21.

70. Gheorghiu, *op. cit.*, p. 69; Anghel, *Fortificații...* p. 153.

71. Gheorghiu, *op. cit.*, p. 110, Anghel, *Fortificații...* p. 115, fig. 11.

72. Gheorghiu, *op. cit.*, p. 53, Vătășianu, *op. cit.*, p. 12, fig. 1.

73. Gheorghiu, *op. cit.*, p. 74. Potrivit observațiilor personale, în centrul cetății se află o cisternă și nu un donjon. În planul publicat de Gheorghe Anghel în *Kőzepkori...*, p. 28 nu este clară existența donjonului. Este dificil să includem încăperile din piatră adosate zidurilor de incintă ale cetăților de la Rășinari și Tilișca în rândul turnurilor, ele putând fi folosite drept magazii, fără ca elevația să atingă înălțimea incintei. Th. Năgler consideră că cetatea de la Tilișca avea patru turnuri cf. Th. Năgler, *Die mittelalterliche Burg Tilișca nach ihrer archäologischen Erforschung*, in "Forschungen zur Volks- und Landeskunde", 1, 1967, p. 78.

74. Anghel, *Fortificații...*, p. 136, fig. 15 (Mălăiești); p. 154, fig. 20, (Răchitova); p. 175, fig. 26, (Subcetate); R. Popa, *La începutul evului mediu românesc. Țara Hațegului*, București, 1988, fig. 41, p. 222 (Colț) Trei dintre aceste fortificații au fost ridicate de cnezi iar una de autoritatea voievodală.

75. Anghel, *Fortificații*, p. 99, fig. 7. Planul fortificației de la Boița (Turnu Roșu) se regăsește la Albescu, *Turnu Roșu*, București, 1966, p. 29 și identic, dar la scară, la Gheorghiu, *op. cit.* p. 68. Autorul ultim menționat nu ia în discuție decât turnul pătrat, masiv pe care îl numește dojon (*Ibidem*, p. 72).

76. Anghel, *Fortificații...*, p. 93, fig. 5.

77. *Ibidem*, p.109, fig. 10.

77a.Gheorghiu, *op. cit.*, p. 86. Cetatea poate fi inclusă în categoria acelor cu plan neregulat, incinta simplă. Planul a fost prevăzut doar cu turnuri de poartă. cf. Vătășianu, *op. cit.* p. 278.

La Gârbova, Râșnov și Tâlmaci⁷⁸ au fost amenajate barbacane iar la Feldioara un zid de protecție prevăzut cu turn. Intrarea în cetatea de la Deva a fost apărată de un sistem format din dublu zid de protecție la care s-a adăugat mai târziu un tunel.

Criteriul stilistic de grupare a cetăților se poate lua în considerare în situațiile în care elemente arhitectonice relevante s-au păstrat **în situ**. Zidul porții de la cetatea Săsciori poartă o arhivoltă în arc frânt.⁷⁹ Un element de datare se regăsește în încăperile interioare ale cetății Deva: un ancadrament de fereastră gotică, biforă⁸⁰.

Zidurile celor mai multe cetăți studiate au fost amenajate din pietre de râu, Mălăiești⁸¹, Piatra Craivii,⁸² Săsciori,⁸³ Stremț,⁸⁴ Subcetate⁸⁵ etc. Câteva cetăți au zidul e incintă alcătuit din parament format din blocuri de piatră cioplite și emplectonul realizat din pietre mărunte și, uneori, bucăți de cărămizi (Sadu-Cisnădie⁸⁶ Gârbova⁸⁷ Vurpăr⁸⁸, Tâlmaci).

Un element important în clasificarea cetăților, cu consecințe asupra datării lor, l-ar putea constitui compoziția mortarului folosit la țesătura zidului. Atributele de "mortar de bună calitate" sau "de proastă calitate" sunt însă insuficiente. Pietrele din zidul cetății de la Sadu-Cisnădie au fost țesute cu un liant ce a conținut puțin var.

D. CONCLUZII

În sinteza asupra cetăților din Ungaria, Gerő Laszlo preciza că cetățile nu se pot încadra tipologic după plan, forma depinzând, în primul rând de teren. Nici criteriul stilistic nu constituie un atribut indiscutabil pentru subdiviziuni categoriale, cele mai multe cetăți fiind construite sau dezvoltate în perioada goticului⁸⁹ Cauza diversității planurilor nu rezidă numai, așa după cum afirma autorul citat, în caracterul lor personal, secret ci în multitudinea de situații și de posibilități materiale ale constructorilor și beneficiarilor.⁹⁰

Clasificarea cetăților din sud-estul Ungariei după materialul de construcție în cetăți din pământ sau din piatră este relevantă în ansamblul analizei istorice pentru că subliniază perioade istorice diferite și uneori categorii sociale deosebite dar numai în cadrul cronologic precizat. Unele cetăți din pământ (Orlat, Hațeg) sunt datate prin cercetare arheologică într-o perioadă anterioară secolului al XIII-lea sau mai târziu în

78. Pentru cetatea de la Tâlmaci, a se vedea: Gheorghiu, op. cit. p. 107. Planul este identic cu acela publicat de Gh. Anghel în *Közepkori...* p. 53. El necesită câteva corectări. Același plan se regăsește la Albescu, op. cit., 1966, p. 22, figura 7.

79. Anghel, *Fortificații...* p. 158.

80. *Ibidem*, p. 116.

81. *Ibidem*, p. 135.

82. *Ibidem*, p. 152.

83. *Ibidem*, p. 157-158.

84. *Ibidem*, p. 171.

85. *Ibidem*, p. 175.

86. Beșliu, *Sadu...*

87. Anghel, *Fortificații...*, p. 122.

88. *Ibidem*, p. 194-195; pietrele de râu sunt dispuse în asize.

89. Gerő, *Magyarországi...* p. 145.

90. *Ibidem*, p. 140.

prima jumătate a acestuia⁹¹. Relația între forma circulară (datorată, probabil, materialului folosit de constructori) și etnicul lor pare însă a fi implicată, planul cetăților din piatră din răsărit urmând traseul amintit.

Clasificarea cetăților în funcție de forma și poziția turnurilor în ansamblul cetății este puțin relevantă, diversitatea soluțiilor lăsând prea puțin loc pentru clasificări sistematice sau tipologice. Alături de turnurile rectangulare există forme circulare, semicirculare, în afara unor poziționări clasice (turnuri în interiorul sau exteriorul zidului de incintă) se întâlnesc turnuri ce încăleacă zidurile de incintă.

Diversitatea formelor cunoscute este accentuată de soluțiile locale în strădania de a rezolva în manieră economică problemele de apărare și adăpost. Încăperile adosate zidurilor de incintă la cetățile de la Rășinari sau Tilișca pot fi la fel de bine considerate turnuri, dacă elevația zidurilor a ajuns la nivelul incintei sau adăposturi în caz contrar. Turnul interior al cetății de la Tălmăciu, dat fiind poziția față de Defileul Oltului și dimensiunilor reduse, servea supravegherii zonei, dar în cazul unui atac putea adăposti 2-3 luptători. Detaliul amplasării turnului în interiorul incintei, adosat zidului din piatră, nu poate include cetatea de la Tălmăciu într-o categorie de fortificații timpurii, momentul ridicării lui putând fi plasat după 1370, an când lucrările la incintă erau în mare parte terminate.⁹²

Complexitatea sistemelor de apărare a fost datorată importanței strategice a cetății, puterii proprietarilor, condițiilor geografice locale. Cetatea "Turnul Roșu" (Boița) ridicată de sibienii ajunși la maturitatea dezvoltării economice era compusă dintr-un nucleu inferior, două turnuri legate între ele și unul superior, un turn-locuință puternic. Fortificația a fost întregită de un probabil zid din piatră ce bara drumul și închidea accesul în trecătoare.⁹³

Adaptarea morfologiei fortificațiilor la condițiile geografice și la factura armelor de luptă este demonstrată și de așa-numitul "Turn Spart", în fapt un turn circular aflat pe traseul unui zid ce închidea Defileul Oltului.⁹⁴

O grupare a cetăților colective, de refugiu, în funcție de mărimea incintei relevă existența unui lot de cetăți mari, aflate în partea central-sudică a Transilvaniei, cu axa de 200-300 de metri (Rășinari, Sadu-Cisnădie, Tilișca, Gârbova-Jina etc.) și grupul cetăților mai mici din partea de est. Rămân de discutat raportările cronologice și etno-culturale ale celor două grupe de cetăți, ceea ce depășește cadrul demersului propus.

Cu toate limitele abordării sistematice a cetăților, deschiderea analizei categoriale spre nivelele politice și culturale ale demersului teoretic, influența structurilor politice și sociale asupra celor formale (de exemplu, deosebirile morfologice între reședințele nobiliare și cetățile de refugiu), recuperarea experienței constructorilor, în paralel cu nevoia firească de ordonare, de exercițiu teoretic susțin efortul tipologizării.

91. Cetatea de pe malul Râului Mare a fost datată cu fragmente din căldărușe din lut.

92. *Documenta Romaniae Historica, C. Transilvania*, XIII, nr. 556.

93. Albescu, *op. cit.* fig. 8, p. 29.

94. Albescu, *op. cit.*, p. 23-24 cu reconstituirea ipotetică a turnului.

THE TIPOLOGY OF THE MEDIEVAL FORTIFICATIONS IN THE SOUTH-EAST OF THE HUNGARIAN KINGDOM

ABSTRACT

The subject of the study (abstract) is the typology of the medieval fortifications in the south-east of Hungarian Kingdom started from 1. the methodes and criterions of dividing the class objects; 2. the literature of this problem in Romania and outside; 3. the level of the research in the romanian history. He analised a group of 38 fortifications from a strategical regions, in the border of the kingdom. The criterions of classifing medieval fortifications are, generally, known: shape (regular, irregular), raw-material (earth-timber and stone-brick), geografic position (on the top of the hills, on the plains, near the rivers), functions (political, economical, strategical), architectural styles (romanic, gothic), the conexions between the elements of defence (for exemple, between the preccint and the towers).

The relevance of the tipological categories is connected with the developpement of the fortifications (from the timber-earth one to the stone-brick) and the culture of the owners. Taking in consideration the plan in the south-east of Hungarian Kingdom there a were two categories of fortifications: with irregular plan, build from stone, on the top of the hills and, secondary, with regular one, build on the plane, first of all from earth and after that from stone.

The tipological analise shows that the evolutions of fortifications depends on the cultural traditions and the inovations in technique of the besieging when the arms-fire appeared. It is very difficult to relate groups of fortifications (for exemp. the fortifications with inner towers or with the round towers) with a certain time or populations. The typological analyse shows us a group of large fortifications in the south of Transylvania and a group of small fortifications in the east. The two regions were innhabited in the medieval age by saxons in south and "secui" in east. In the south-west. The romanian nobility built a special fortification: a tower with a precint (a keep).